

Nr 4.

Av herr **Nilsson, Johan**, i Malmö, om statens övertagande av utgifterna till löner för folkskollärare m. m.

Ändrade förhållanden ha givit allt större styrka åt den uppfattningen, att staten *helt* bör övertaga utgifterna till lärarelöner vid landets folkskolor. För närvarande bidrager staten med 90 procent av grundlönerna samt kommunerna med 10 procent. Staten bestrider dessutom utgifterna till de åt lärarna utgående ålderstilläggen, medan utgifterna till naturaförmånerna bränsle och bostad bestridas av kommunerna.

Tanken på statsbidrag till lärarelöner är ingalunda ny. Den uppstod redan på 1600- och 1700-talen. Åtskilliga framställningar i syfte att erhålla statsbidrag gjordes då till regeringen, fastän de under lång tid alltid avsgos. Varje sådan fordran tillbakavisades bland annat bestämt i en kungl. resolution år 1723. Först 1768 godkändes delvis i ett kungl. brev principen om statsunderstöd.

Sedan den tiden ha i riksförsamlingen två meningar brottats mot varandra, den ena att löner till lärarna vid folkskolorna borde utgå ur statsmedel, den andra att denna angelägenhet uteslutande eller huvudsakligen borde vara en kommunernas sak. Ur dessa meningsbrytningar har dock vuxit fram det resultat, att staten övertagit allt större andel i lärareavlöningen.

I Kungl. Maj:ts folkskoleproposition till 1840—1841 års riksdag betonades starkt nödvändigheten av, att staten lämnade kommunerna hjälp med lärareavlöningen. »Utan ett sådant medgivande å rikets ständers sida blir det svårt att som ovillkorlig skyldighet ålägga samtliga församlingar i riket att fullt ändamålsenligt ordna sitt skolväsende och med nödig lön förse lärarna.» Kungl. Maj:t uttalade fruktan för att den ökade kommunala bördan »kunde väcka hemligt missnöje emot dessa välgörande inrättningar». Det statsbidrag, som Kungl. Maj:t då föreslog, skulle dock ej överstiga 50 riksdaler och endast utgå till församling, som av »fattigdom är urständsat att själv till nämnda minimibelopp, (värdet av 16 tunnor spannmål), avlöna en skollärare».

En representant för bondeståndet Anders Jönsson anvisade den utvägen, att man borde indraga prästerskapets så kallade vederlagsspannmål (16 tunnor i varje socken, en kvarleva från den katolska tiden) samt använda den till folkskolläraernas avlöning. »Att det vederlag av tillfredsställelse, herrar pastorer såväl vid läsförhören som synnerligast vid nattvardsungdomens beredande skulle hämta genom skörden efter Guds ords utsäde i

barnahjärtat (av skollärarna), fullt motsvarar det de mista i ladorna, där-
om förvissar mig högvärdiga prästerskapets kända nit för sanning och
ljus.» En annan motionär hoppades emellertid att dessa lärare »i medve-
tande av sina mödors viktiga inflytande på samhällets framtid» skulle
»finna en ersättning för den njugghet och bristande liberalitet, varmed
skolmästaren och upplysningen av vederbörande omfattas».

I huvudsaklig överensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition anvisa-
de riksdagen också 50,000 riksdaler banko att årligen utgå till försam-
lingar, som styrkt sig vara i behov av understöd för avlönande av skol-
lärare. Därmed hade staten också fastän efter långa strider godkänt prin-
cipen om statsbidrag till kommunerna för lärareavlönningarna.

Det dröjde dock icke länge förrän nya krav i detta avseende restes på
staten. Vid riksdagen 1844—1845 väckte prosten Anders Landberg förslag
om att större statsbidrag borde utgå. Han fordrade därtill att *alla* försam-
lingar skulle få därav. Riksdagen beslöt i anledning härav en avgift
av 12 sk. b:o för man, 6 sk. b:o för kvinna. Ehuru det vid flera riksdagar
klagades över, att många församlingar uppburo dessa statsbidrag för att
fondera en del av medlen i stället för att använda dem till skolans inrät-
tande och lärareavlönning, fortsattes dock strävandena i riksdagen att få
statsbidraget till kommunerna ännu större.

Vid riksdagen 1859—1860 hemställde prosten P. J. Emanuelsson om en
löneförhöjning åt folkskollärare till 400 rdr samt »att av denna lönefyll-
nad församlingen skall erlægga $\frac{2}{3}$ och staten $\frac{1}{3}$ ». Och när på grund av
kungl. proposition vid riksdagen 1862—1863 lönen höjdes till nyss nämnda
belopp, bestämdes, att hälften skulle utgå ur statsmedel, och de försam-
lingar, som ville höja lönen till 400 rdr, skulle på vissa villkor erhålla
ytterligare statsbidrag med ett belopp av högst 50 rdr. Statsanslagen till
folkskolan uppfördes nu å ordinarie stat under åttonde huvudtiteln. Men
först vid riksdagen 1871 blev principen, att statsbidraget skulle utgå till
hälften av den lagstadgade lönen, i praktiken genomförd. Då genomdrevs
nämligen på regeringens förslag den mycket betydelsefulla förändringen i
avseende på sättet för statsanslagets utgående till skoldistriktet, att det
nu bestämdes i proportion icke till församlingarnas folkmängd utan till
antalet lärarkrafter.

Samtidigt hade emellertid i riksdagen höjts starka krav på, att staten
helt och hållet skulle övertaga folkskollärarnas avlöning, såväl grundlön
som ålderstillägg. Kraven framfördes i slutet av 1860-talet och under
1870-talet, särskilt från lantmannahåll. Motion härom väcktes 1868 av
Jöns Rundbäck, som framhöll, att »det icke kan vara annat än billigt och
rättvist, om staten till de barn, som erhålla sin uppfostran i folkskolan,
bidrager med 5 rdr mot 100 rdr, som tvivelsutan varje lärjunge vid elemen-
tarläroverken årligen kostar staten». Under de närmast följande åren
framfördes motioner i liknande syfte, fastän de avslogos. Då riksdagen
icke ville gå med på hela lärarlönens överflyttande på statsverket, väck-

tes vid riksdagen 1871 av A. Johansson och vid 1875 års riksdag av J. Jansson och Åke Andersson motioner, att staten skulle bidra med $\frac{2}{3}$ och kommunerna med $\frac{1}{3}$ av den kontanta avlöningen. Med den ofta upprepade motiveringen, att folkskolan borde vara en kommunernas angelägenhet, avstyrkte vederbörande utskott vid 1875 års riksdag motionen ifråga. Kamrarna stannade dock i olika beslut, första för utskottets förslag och andra emot. Och genom gemensam votering segrade andra kammaren, vadan alltså statsbidraget bestämdes till $\frac{2}{3}$ av lärareavlöningen.

Riksdagen stannade dock ej härvid. Strävanden inom andra kammaren att överflytta lärarlönerna till statsverket pågingo alltjämt. Motioner i detta syfte väcktes, utom de nyss nämnda, även under året 1878 och påföljande år fram till 1900 samt slutligen proposition av Kungl. Maj:t 1906. Samtliga dessa förslag hava dock fallit huvudsakligen på grund av första kammarens motstånd.

Vid riksdagen 1911 väcktes i andra kammaren motion av greve Raoul Hamilton, som yrkade, »att staten må bidra till avlöning åt lärarna vid folkskolor och småskolor med 90 procent för nu $66\frac{2}{3}$ procent av fastställda minimilöner samt bestrida utgifterna för ålderstillägg». Motionen, som avslogs av första kammaren och antogs av andra kammaren, frambars av samme motionär på nytt 1913. Kungl. Maj:t upptog då i proposition den s. k. rusdryckskommitténs förslag, att kommunerna borde hållas skadeslösa för deras till statsverket indragna andelar av brännvinsmedel genom en höjning av statens bidrag till folkskollärares och småskollärares avlöning. Under hänvisning till denna proposition avstyrkte statsutskottet bifall till R. Hamiltons förslag. Och blev den kungl. propositionen antagen i båda kamrarna. I enlighet härmed blevo i statsverkspropositionen 1914 vid såväl januari- som majriksdagen statsbidragen till lärareavlöningarna under 1915 beräknade till $\frac{9}{10}$ för grundlönen samt hela ålderstilläggen. Detta förslag blev också vid den senare riksdagen antaget.

Riksdagen bör emellertid icke stanna därvid. Staten bör helt övertaga utgifterna till lärarlöner vid folkskolor och småskolor för både grundlöner, ålderstillägg och naturaförmåner (bränsle och bostadsförmåner). Därmed skulle avsevärda fördelar vinnas både för skolväsendet, staten, kommunerna och lärarna.

I syfte att staten skulle övertaga samtliga dessa utgifter har undertecknad under åren 1920, 1921 och 1922 väckt motioner härom i riksdagens första kammare. Men ehuru dessa motioner rönt anslutning från skilda håll, vunno de dock icke majoritet. Från motståndarehåll ansåg man tiden ännu icke mogen för en sådan reform. Sedan den tiden ha vissa förhållanden inträffat, vilka bland annat böra medverka till en lösning av frågan på det av mig här angivna sättet.

Med det nuvarande avlöningssystemet följer bland annat allt för stor olikhet i lärarnas löner för olika orter. Under det stadskommunerna och större samhällen i allmänhet under kristiden anslagit dyrtidstillägg åt

sina lärare, ha många av landsbygdens lärare måst vara utan dylikt. Detta har haft till följd, att rekryteringen till landsbygden blivit allt svårare. Övertager staten alla utgifter till lärarnas avlöning, får staten också möjlighet att direkt utjämna den nu rådande olikheten i löneförmånerna. Lönerna kunna då utgå efter en de verkliga levnadskostnaderna motsvarande dyrortsindelning. Därmed utjämnar staten också vägen för rekryteringen. Landsbygden kommer då icke att stå i ogynnsammare ställning än städerna.

Genom en överflyttning på staten av lärareavlöningen fingo kommunerna också den lättnad varav de äro i så stort behov. Kommunerna ha i allmänhet mycket stora bördor att bära i ekonomiskt avseende. Och särskilt under senare åren ha utgifterna vuxit till oerhörda belopp. Dessa utgifter hålla också snarare på att stabiliseras än att gå tillbaka.

Kommunernas (städer och köpingar) skulder visa också en stark stegring. Medan de 1880 voro 78,908,983 kronor, 1890 137,718,520 kronor, 1900 211,836,807 kronor, 1905 329,894,209 kronor, 1910 525,362,409 kronor, 1914 588,666,046 kronor, 1915 622,153,093 kronor, så var skulden 1916 uppe vid 652,274,000 kronor. För landskommuner (köpingar ej med) visa siffrorna samma stegring. År 1880 utgjorde landskommunernas skuld 9,633,786 kronor, medan den till 1916 höjts upp till det höga beloppet av 83,492,000 kronor. Enligt senare uppgifter hade städerna år 1927 en sammanlagd skuld av 1,161,446,212 kronor och landskommunerna 175,815,437 kronor. Det ekonomiska läget är alltså för kommunerna synnerligen bekymmersamt. Medan staten kan uppsöka nya skattekällor, äro kommunerna hänvisade uteslutande till sina i vissa fall starkt begränsade inkomstmöjligheter.

Därtill bör genom en överflyttning på staten av lärarnas avlöning det föräldrade avlöningssystemet med naturaförmåner (bränsle och bostadsförmåner) avskaffas. Lärare böra liksom tjänstemän i allmänhet erhålla bestämda löner. Hur och var de önska anskaffa sin bostad blir liksom för andra medborgare deras egen sak. Visserligen äga kommunerna för närvarande en del bostäder avsedda för lärare. Men dessa bostäder kunna efter en beslutad ändring hyras ut till lärare mot avgifter, som de erlægga till kommunen. De skäl, som kunna anföras mot bostadsförmånen, tala även för avskaffande av bränsleförmånen. Naturaförmånerna tillkommo under en tid av mera primitiva förhållanden. Dessa förhållande existera icke längre. Med ändrade förhållanden böra naturaförmånerna också försvinna.

Med att dessa och andra naturaförmåner icke längre ingingo i avlöningen, skulle kommunerna också undgå det i många fall svåra uppdraget att få ersättningen härför så rättvist avvägd, att den motsvarar den verkliga kostnaden. Men därmed vinnes ytterligare en väsentlig fördel. Medan lärarnas löneförhållanden hittills måst behandlas och avgöras — utom i riksdagen — av landets *alla* kommuner, kunde de efter det staten

övertog utgifterna härför endast avgöras på *ett* ställe, nämligen i riksdagen.

Om staten övertager alla de kostnader, som äro förenade med avlöningen till lärarepersonalen vid alla landets folkskolor, komma givetvis statens utgifter härför att väsentligt ökas. För att underlätta denna förändring skulle en övergångstid av t. ex. 10 år kunna tillämpas, under vilken kommunernas kostnader i detta avseende successivt kunde överföras på staten.

Under återopande av vad jag sålunda anfört, tillåter jag mig hemställa,

att riksdagen behagade besluta att i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla om en utredning, *dels* huruvida staten bör övertaga utgifterna till löner för alla lärare vid de till folkskoleväsendet i landet hörande anstalter, *dels* huruvida till sådana lärare hittills utgående naturaförmåner böra upphöra och ingå i konstant lön liksom för tjänstemän i allmänhet.

Stockholm den 10 januari 1930.

Joh. Nilsson,
Malmö.
